

BIOLOGIYANI O'QITISHDA O'QUVCHILARDA SHAKLLANADIGAN KOMPETENSIYALAR

Suliyeva Suluv Xurramovna

Termiz davlat universiteti, Botanika kafedrası
dotsenti, Surxondaryo, O'zbekiston

Fozilov Sherzod Musurmonovich

Termiz davlat universiteti, Botanika kafedrası
o'qituvchisi, Surxondaryo, O'zbekiston

Annotatsiya: Ushbu maqolada biologiyani o'qitishda avvalo, o'quvchilarga biologiya fanining o'qitilishida avvalo o'quvchilarda shakllanadigan va shakllanishi kerak bo'lgan asosiy kompetensiyalar va biologiyaning asosiy g'oya, nazariya, qonuniyatlari va tushunchalari, o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish va insonning tabiat va jamiyatga ongli munosabatini tarkib toptirish bilan uzviy bog'langan holda ta'lim-tarbiyaviy tizim vujudga keltirilishi kerak bo'lishligi hamda o'quvchilarga biologiya fanini o'tishda o'qituvchilarga qo'yilgan talablar bo'yicha fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: Barkamol shaxs, ilmiy dunyoqarash, tafakkur, ekologik madaniyat, estetik tarbiya, iqtisodiy tarbiya, jismoniy tarbiya, gigiyenik tarbiya, mehnat tarbiyasi.

Ilmiy dunyoqarashni shakllantirish. O'quvchilarning biologiya o'quv fanini o'rganishi biologik obektlarning tuzilishi, rivojlanishi va hayot faoliyati qonuniyatlarini tushunishga olib keladi. Bu bilimlar o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashi va e'tiqodlari sistemasini tashkil etadi. O'quvchilarning ilmiy dunyoqarashi biologik qonuniyatlarni “Tabiat-inson-jamiyat” munosabatlarining tarixiy rivojlanish nuqtai nazaridan tushunishga asoslanadi.

Botanika o'quv fani dasturidan o'rin olgan “O'simlik-yaxlit organizm” mavzusini o'rganishda o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishga asos bo'ladigan bilimlar umumlashtiriladi, tabiatni muhofaza qilishga doir ko'nikmalarni amaliyotga qo'llash imkoniyati tug'iladi. Mazkur biologik bilimlar muayyan darajada o'quvchilarning atrof-muhitga bo'lgan munosabati, hattiharakatini belgilaydi. Shu sababli o'qituvchi ushbu mavzuni o'rganishda jiddiy tayyorgarlik ko'rishi, o'quvchilarning e'tiborini mazkur bilimlarga tayanib, tabiiy boyliklarning tabiat va inson hayotidagi ahamiyatini anglagan holda ularni asrash lozimligi haqida xulosa chiqarishiga yo'naltirishi lozim.

O'quvchilarda ekologik madaniyatni tarkib toptirishda quyidagi vazifalar amalga oshirilishi lozim: O'quvchilar tomonidan tabiatning yaxlitligi, jamiyat va tabiatning o'zaro aloqadorligi haqidagi ilmiy bilimlarni o'zlashtirish, tabiatga nisbatan ongli munosabatni tarkib toptirishga asos bo'ladigan ekologik bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga erishish; Tabiat va uning tarkibiy qismlarining keng ma'nodagi ahamiyatini tushunish, tiklanadigan va tiklanmaydigan boyliklarning farqiga yetish; Tabiiy boyliklardan tejamkorlik bilan foydalanish, atrof-muhitning tozaligini asrash, ko'kalamzorlashtirish va tabiiy boyliklarni ko'paytirish uchun amalga oshiriladigan tadbirlar, ijtimoiy foydali mehnatda faol ishtirok etish motivlarini shakllantirish.

O'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish barkamol shaxsni kamolga yetkazish borasida olib borilayotgan ta'lim-tarbiyaviy ishlarning asosiy tarkibiy qismi ekanligini nazarda tutish zarur.

Estetik tarbiya. Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ta'lim oluvchilarda boy estetik dunyoqarashni hosil qilish masalasiga keng e'tibor berilgan. Ma'lumki, estetika – go'zallik elementlari, sharoitlari va qonunlari to'g'risidagi fandir. Estetik tarbiya go'zallik hissi, tuyg'ular, badiiy didni rivojlantirishga qaratilgan. Estetika mehnatda, ijtimoiy va shaxsiy hayotda o'z atrofida go'zallik barpo etishga intilishni vujudga keltiradi. Go'zallikni ko'ra bilish, idrok qilish, barpo etish va chiroyli ish ko'rish – tarbiya vazifalaridan biridir. Tabiatshunoslik darslarida o'qituvchi o'simliklarning organlari, gul va mevalar, o'simliklar qoplamini o'rganishda ularning go'zalligini yoritadi. Bunda o'quvchilarning e'tiborini o'simliklarning tashqi go'zalligiga qaratib, ulardagi yashirin go'zallik hayoti,

muhit bilan uyg'unlashishi, tabiat va inson hayotida tutgan o'rnini idrok qilishga o'rgatadi. O'quvchilarni estetik tarbiyalashda biologiya o'quv xonasi, tirik tabiat burchagi, maktab tajriba yer maydonlarida vujudga keltirilgan tartib, shinamlilik va go'zallik muhim rol o'ynaydi.

Iqtisodiy tarbiya. Respublikamiz bozor iqtisodiyotiga o'tishi, ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarga iqtisodiy tarbiya berish zaruratini keltirib chiqaradi. O'quvchilar botanika, zoologiya, umumiy biologiya o'quv fanlarida o'simlik va hayvonlarning mahsuldorligi, dalalarning unumdorligini oshirish, tuproq va yerga nisbatan munosabatini tubdan o'zgartirish, olinadigan mahsulotlarni ham miqdor, ham sifat jihatdan orttirish masalalari bilan tanishadilar. O'qituvchi o'rganilayotgan mavzu mazmuniga bog'liq holda iqtisodiy tarbiyani amalga oshirishi zarur.

Jismoniy tarbiya - har tomonlama rivojlangan shaxsni shakllantirishning ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy, aqliy, estetik jihatdan uyg'un rivojlanishini ta'minlaydi. Jismoniy tarbiya o'quvchilarning aqliy va ma'naviy-axloqiy tarbiya bilan uzviy holda amalga oshirilgandagina kutilgan natijalar, jumladan, o'z salomatligini asrash va mustahkamlash, hatti-harakatlarning gigiyenik meyorlari, harakat ko'nikmalarini tarkib toptirish mumkin. Jismoniy tarbiya masalasi biologiyani o'qitish metodikasida inson organizmining tuzilishi, hayotiy jarayonlari, rivojlanishi bilan uzviylikda o'rganish orqali amalga oshiriladi.

Gigiyenik ta'lim-tarbiya o'quvchilarning sog'liklarini saqlash va mustahkamlash shart-sharoitlari va ularni vujudga keltirish haqidagi bilimlarga asoslanadi. Tabiatshunoslikni o'qitishda gigiyenik tarbiya asosiy o'rinni egallaydi va mavzu mazmuniga bog'liq holda amalga oshiriladi.

Mehnat tarbiyasini amalga oshirishda o'qituvchi o'quvchilarni mehnat faoliyatiga psixologik jihatdan tayyorlash, mehnat madaniyatini takomillashtirish, shuningdek, o'quvchilarning o'zlashtirgan nazariy bilimlaridan foydalangan holda aqliy va jismoniy mehnatni to'g'ri tashkil etish ko'nikmalarini tarkib toptirishga e'tiborni qaratishi lozim. Mehnat tarbiyasining asosiy vazifalaridan biri barkamol shaxsning asosiy fazilatlarini bo'lgan mehnatsevarlikni rivojlantirish sanaladi. Bu jarayonda o'quvchilarning ma'naviy-

axloqiy, aqliy, hissiy-irodaviy, ruhiy, jismoniy jihatdan uyg'un rivojlanishini amalga oshirish maqsadida xalqimizning boy ma'naviy durdonalari bo'lgan hadislar, hikmatli hikoyalar, maqollardan foydalanish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sullieva S., Zokirov K. Biology of weeds //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – T. 1. – №. 2. – С. 120-124.
2. Суллеева С. Х., Зокиров К. Г. Вредные свойства и классификация сорняков //Экономика и социум. – 2020. – №. 9 (76). – С. 319-322.
3. Baxriddinovna R. U., Musurmonovich F. S. Soybean-as a source of valuable food //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2022. – T. 6. – С. 165-166.
4. Xurramovna S. S. et al. Use Atlantis Herbicide for Avena Fatua in the Middle of a Wheat Field //International Journal on Integrated Education. – 2023. – T. 3. – №. 1. – С. 45-47.
5. Суллеева С. Х., Зокиров К. Г. Структура урожайности озимой пшеницы при применении гербицидов против сорняков //Экономика и социум. – 2020. – №. 9 (76). – С. 323-326.
6. Sullieva S. X., G'Zokirov Q. The Structure of the Yield of Winter Wheat When Using Herbicides Against Weeds //International Journal on Integrated Education. – 2023. – T. 3. – №. 11. – С. 37-40.
7. Суллеева С. Х., Бобоева Н. Т., Зокиров К. Г. Виды и сорта хризантем //Экономика и социум. – 2019. – №. 10 (65). – С. 315-317.
8. Суллеева С. Х., Бобоева Н. Т., Зокиров К. Г. Эффективность земли вместе в текущем лечении //Мировая наука. – 2019. – №. 6 (27). – С. 450-452.
9. Sullieva S. et al. Effect of planting time and seedling feeding area on the yield and biochemical composition of leek (*Allium porrum* L.) //BIO Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – T. 93. – С. 02006.

10. Sulliyeva S., Zokirov Q. Reproduction plantations of (hippophae) in surhandarya region //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – T. 1. – №. 2. – С. 148-150.
11. Khurramovna S. et al. Technology of growing zaffaron in the surhandarya area // International journal of discourse on innovation, integration and education. – 2020. – T. 1. – №. 5. – С. 335-337.
12. Суллиева С. Х. и др. Методология планирования классической работы //Экономика и социум. – 2020. – №. 1 (68). – С. 774-776.
13. Суллиева С. Х. Влияние применения гербицидов против сорных растений на урожайность озимой пшеницы в староорошаемых землях сурхандарьинской области //Актуальные научные исследования в современном мире. – 2016. – №. 11-2. – С. 26-29.
14. Abduvasikov A. et al. The concept of production resources in agricultural sector and their classification in the case of Uzbekistan //Caspian Journal of Environmental Sciences. – 2024. – T. 22. – №. 2. – С. 477-488.
15. Khurramovna S. S. et al. Economic efficiency of application of herbicides against double and double weeds in autumn wheat field //European Scholar Journal. – 2021. – T. 2. – №. 7. – С. 74-76.
16. Sulliyeva S. X. et al. Biologik ta'limning roli //Журнал естественных наук. – 2021. – T. 1. – №. 1.
17. Суллиева С. Бегона ўтларга қарши кураш самарадорлиги //Ж. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги. – 2008. – №. 5.
18. Khalikov B. et al. Effect of planting time and seedling feeding area on leek (*Allium porrum*) plant biometric parameters //BIO Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – T. 93. – С. 02020.
19. Zokirov K., Sullieva S. Effect of storage conditions and periods on the quality of watermelon (*Citrullus lanatus*) //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – T. 452. – С. 01016.

20. Baxriddinovna R. U., Musurmonovich F. S. Distance Learning System in Educational System Instead, and Significance //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2023. – T. 21. – C. 11-13.
21. Baxriddinovna R. U. Methodology For Solving Problems of Food Chains and Ecological Pyramids and Its Significance //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2024. – T. 28. – C. 19-22.
22. Musurmonovich F. S. et al. Peculiarities of the intensity of photosynthesis and transpiration of soy leaves //Ann. For. Res. – 2022. – T. 65. – №. 1. – C. 5371-5378.
23. Fozilov S., Ziyodova M. Maktablarda steam texnologiyasini joriy etishning xususiyatlari va afzalliklari //Biologiyaning zamonaviy tendensiyalari: muammolar va yechimlar. – 2023. – T. 1. – №. 5. – C. 819-821.
24. Baxriddinovna R. U., Musurmonovich F. S. Maktabda tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika fanlarini uyg 'unlikda o 'qitishning afzalliklari //Nazariy va amaliy fanlardagi ustuvor islohotlar va zamonaviy ta'limning innovatsion yo'nalishlari. – 2024. – T. 1. – №. 4. – C. 259-263.
25. Xayitovna P. M., Faxriddinovich M. S. Types of corn grown in Uzbekistan and their peculiarities //Texas Journal of Agriculture and Biological Sciences. – 2022. – T. 3. – C. 59-63.
26. Baxriddinovna R. U., Musurmonovich F. S. Oziq zanjiri va oziq to'ri tuzish //Nazariy va amaliy fanlardagi ustuvor islohotlar va zamonaviy ta'limning innovatsion yo'nalishlari. – 2024. – T. 1. – №. 4. – C. 264-267.
27. Eshonqulov S. S. et al. The effectiveness of explained the content of the subject of hybridization to students in school lessons //Экономика и социум. – 2024. – №. 3-1 (118). – C. 163-168.